

Конституційний контроль у Латвійській Республіці: історія становлення і уроки для України

Плескач В. Ю.¹

Опубліковано	Секція	УДК
07.02.2023	Право	342.565.2

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7624906>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. В статті розглянуто історію розвитку конституційного контролю в Латвії і становлення її Конституційного Суду як ефективно діючого органу конституційного контролю. Особливістю історичного етапу, що передував утворенню Конституційного Суду є те, що у Латвії спочатку превалювала та була закріплена в законодавстві ідея здійснення конституційного контролю законів Верховним Судом, яка не була реалізована на практиці.

У статті проаналізовано декілька справ, коли конституційні суди Латвії і України розглядали подібні спори і зайняли порівняно розбіжні позиції: це практика щодо конституційного контролю лагун, дотримання вимог законодавчого процесу, наведено приклади розбіжних підходів у справах щодо захисту прав і свобод людини.

Підведено підсумки у тім, що історія розвитку конституційного контролю у Латвії і практика Конституційного Суду Латвійської Республіки в аспекті ряду питань можуть бути використані як основа для підвищення ефективності конституційного контролю в Україні.

Ключові слова: конституційне судочинство, Конституційний Суд Латвійської Республіки, Конституційний Суд України.

Constitutional control in the Republic of Latvia: history of development and lessons for Ukraine

Annotation. This article is devoted to a brief review of the history of the development of constitutional control in Latvia and the establishment of the Constitutional Court of the Republic of Latvia as an effectively functioning body of constitutional control, as well as a comparison of key similar cases considered by this Court and the Constitutional Court of Ukraine. First of all, the article examines the period between the first and second world wars, when the debate about introduction of constitutional control in the Republic of Latvia was still ongoing. The next phase covered is the period between the restoration of independence of the Republic of Latvia and the amendment of its Constitution in 1996, when the Constitutional Court was established. The peculiarity of this historical stage is that the idea of constitutional control of laws by the Supreme Court prevailed in Latvia at first and was enshrined in legislation. The third conditional stage is the period of improvement of the legislation regarding the Constitutional Court, which gradually strengthened its position in the legal system and increased the effectiveness of its activities.

¹ адвокат, здобувач ступеня доктора філософії, НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4854-4328>.

The second part of the article analyzes several cases when the constitutional courts of Latvia and Ukraine considered similar disputes and took relatively divergent positions. The Constitutional Court of Latvia formulated in its practice an approach by which it can declare laws unconstitutional in case of gross violations of the requirements of the procedure for their adoption. Instead, the Constitutional Court of Ukraine takes into account only violations of the requirements established by the Constitution itself, which reduces the quality of the legislative process in Ukraine. There are also examples of the divergent practice of the courts regarding the constitutional control of legal lacunae and cases related to the protection of human rights and freedoms are given.

It is concluded that the history of the development of constitutional control in Latvia and the practice of the Constitutional Court of the Republic of Latvia in number of cases can be used as a basis for increasing the effectiveness of constitutional control in Ukraine.

Keywords: constitutional justice, Constitutional Court of the Republic of Latvia, Constitutional Court of Ukraine.

Вступ

На фоні євроінтеграційних процесів в Україні все більшу увагу дослідників викликає практика діяльності конституційних судів у інших країнах Європи. Зокрема враховуючи і те, що реформа Конституційного Суду України відзначена Європейською Комісією як одна з ключових, яку слід провести у якості зобов'язань, що Україна взяла на себе в рамках домовленостей про набуття нею статусу члена Європейського Союзу.

Латвійська Республіка – одна з країн, у яких Україні є сенс переймати досвід, адже, по-перше, правові системи цих країн у значній мірі схожі враховуючи спільне радянське минуле, а по-друге, враховуючи, що цій країні за порівняно нетривалий час після відновлення незалежності вдалось швидко побудувати ефективну систему конституційного контролю. Проте через в першу чергу мовні бар'єри історія і особливості конституційного контролю в Латвійській Республіці не було предметом детальних досліджень українських дослідників, тому дослідження буде опиратися на працях зарубіжних авторів, в числі яких латвійські фахівці А. Родіна [1; 3], А. Спале [2], Я. Плєпс, Е. Пастарс та І. Плакане [4], Л. Бугне та К. Тамужс [5].

Мета статті полягає у тому, аби в двох окремих розділах розглянути, по-перше, історію розвитку конституційного судочинства у Латвії, її законодавства. Дослідження цього питання актуально у світлі дискусій про необхідність удосконалення регулювання Конституційного Суду України на рівні Конституції України і досвід Латвійської Республіки може бути ефективно при цьому врахований, адже деякі особливості її Конституції дозволили досить швидко удосконалювати законодавче регулювання Конституційного Суду без необхідності прийняття конституційних поправок. По-друге, будуть розглянуті деякі ключові розбіжності у практиці конституційних судів Латвійської Республіки і України, на які слід звернути увагу Конституційному Суду України на шляху підвищення його судових стандартів.

Виходячи з цього актуальність статті полягає у виявленні шляхів покращення стандартів діяльності Конституційного Суду України через запозичення окремих підходів у практиці Конституційного Суду Латвійської Республіки.

Результати

1. Історія становлення і особливості регулювання діяльності Конституційного Суду Латвійської Республіки

Питання становлення конституційної юстиції в Латвійській Республіці слід розпочати зі згадки того факту, що її Конституція (*Satversme*) була прийнята в 1922 році,

де-факто не діяла на час радянської окупації Латвії і її дія була повністю відновлена в 1993 році, що робить її однією з найстаріших у Європі [1].

На момент прийняття Конституція не містила *expressis verbis* положень щодо судового конституційного контролю, що вже тоді відзначалося фахівцями як одне з її слабких місць [4, с.512]. Тим не менше вже тоді на різних історичних етапах в Латвійській Республіці мали місце спроби зародити конституційний контроль як через судову практику, так і через внесення змін до Конституції щодо конституційного контролю. Наприклад, як відзначається Верховний Суд (Латвійський Сенат) ще в міжвоєнний період в деяких своїх рішеннях вказував на можливість перевірки ним конституційності законів, проте такі ініціативи зустрічались із опозицією в Сеймі, за позицією більшості представників якого саме парламент, як орган політичного представництва народу, повинен вирішувати питання щодо тлумачення Конституції і конституційності законів [4, с.514].

Вперше ідеї запровадження судового конституційного контролю із утворенням «Державного суду» («Valsts tiesa») почали озвучуватись та розглядатись в Сеймі в 1930х роках і вже 27 лютого 1934 року Сейм проголосував за першу пропозицію внесення змін до Конституції щодо утворення судового органу конституційного контролю. Відповідно до цих змін пропонувалось доповнити Конституцію статтею 86¹, за якою «Утворюється державний суд, який, діючи на основі окремого закону, вирішує питання про відповідність законів Конституції, а також про відповідність постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів Конституції» - проте пропозиція не набрала необхідну кількість голосів і тому не була підтримана. Супротив парламентської більшості стосовно ідеї утворення суду, який перевіряв би конституційність законів, пояснюють переважаючою на той час популярністю ідеї верховної сили рішень парламенту, за якою «закон має виконуватися без вагань і сумнівів усіма державними установами та посадовими особами, а також усіма громадянами, яких він стосується; ані приватні особи, ані державні установи не мають жодного законного права сумніватися чи заперечувати силу закону» [1].

З очевидних причин в період радянської окупації Латвійської Республіки дискусії щодо запровадження конституційного контролю були неможливі, проте вони поновились напередодні відновлення незалежності Латвійської Республіки і Верховна Рада ЛСРС вже одразу ж у декларації «Про відновлення незалежності Латвійської Республіки» від 04.05.1990 року закріпила ідею утворення Конституційного Суду [10].

Тим не менше, одразу ідея щодо утворення Конституційного Суду не була реалізована і у прийнятому в 1992 році законі про судоустрій передбачалось, що на кшталт сусідньої Естонії здійснювати перевірку конституційності законів буде Верховний Суд. Ця ідея також не була реалізована на практиці і Верховний Суд так ніколи й не розпочав здійснювати конституційний контроль, натомість вже у 1994 році було розроблено перший проект закону про Конституційний Суд, а в червні 1996 році нарешті були прийняті зміни до статті 85 Конституції, які й передбачали утворення Конституційного Суду [2, с.14-15].

Датою фактичного утворення Конституційного Суду Латвійської Республіки вважається 09.12.1996 року – коли було призначено суддів Конституційного Суду і він розпочав свою роботу. Цікаво, що Конституційний Суд розпочав свою роботу доволі швидко: перші рішення про конституційність і неконституційність оскаржуваних актів Суд ухвалив менш ніж через рік після внесення змін до Конституції, які передбачали його утворення, а саме 21.04.1997 року і 07.05.1997 року [8].

Варто відзначити нетипову для європейської практики лаконічність новоприйнятої редакції статті 85 Конституції у частині регулювання Конституційного Суду: вона передбачала лише власне утворення Суду, його повноваження перевіряти

конституційність законів і порядок призначення суддів (без визначення їх кількості і строку повноважень). В той час як в інших країнах Європи, як правило, на рівні Конституції регулюється як мінімум кількість суддів Конституційного Суду і строк їх повноважень, суб'єкти звернення до Конституційного Суду, вичерпний і детальний перелік повноважень Суду тощо.

Тим не менше, така лаконічність формулювання статті 85 Конституції не лише не стала її недоліком, але більше того стала її перевагою і дозволила більш гнучко розвивати регулювання діяльності Конституційного Суду на рівні закону. Наприклад, сама перша редакція закону про Конституційний Суд передбачала право на звернення до Суду лише за політичними суб'єктами. Вже в 1997 році їх перелік було значно розширено і тепер суб'єктами звернення до Конституційного Суду могли бути Президент Республіки, Сейм, не менше 20 членів Сейму, Кабінет міністрів, пленум Верховного Суду, Генеральний прокурор, Рада державного аудиту, Державне управління по правам людини (наближений аналог Омбудсмена), муніципалітети та уповноважений міністр Кабінету міністрів. Як бачимо, вже тоді перелік суб'єктів звернення перевищував за кількістю і широтою охоплення той, що передбачався в той же час Конституцією України. Проте, як відзначається, ці суб'єкти не часто звертались до Конституційного Суду і тому він розглядав в середньому менше десяти справ на рік. В 2001 році до закону про Конституційний Суд були внесені чергові зміни і в Латвії було запроваджено конституційну скаргу, а також закріплено право кожного суду загальної юрисдикції звертатись до Конституційного Суду щодо конституційності норм, які підлягали застосуванню під час розгляду судової справи. Такі зміни дозволили суттєво розкрити потенціал Конституційного Суду і він почав розглядати значно більше справ та ухвалювати в декілька разів більше рішень, ніж раніше [2, с.17].

Таким чином, як бачимо лаконічне регулювання діяльності Конституційного Суду на рівні Конституції у Латвії мало ряд переваг. По-перше, це дозволило без внесення змін до Конституції запровадити в Латвії конституційну скаргу як засіб прямого звернення громадян до Конституційного Суду, в той час як в Україні це стало можливо лише в 2016 році завдяки внесенню змін до Конституції, адже українська Конституція вичерпно регулює суб'єктів звернення до Конституційного Суду. По-друге, в Латвії це дало можливість також без додаткових конституційних правок запровадити для усіх судів загальної юрисдикції можливість звертатися до Конституційного Суду – в той час як Україна наразі залишається однією з лише декількох країн, у яких суди не можуть звертатися до Конституційного Суду і цей суттєвий недолік Конституції України можна виправити лише шляхом внесення до неї змін.

Вартий уваги також той факт, що Конституційний Суд Латвійської Республіки вже на початку своєї діяльності уважно спостерігав за діяльністю конституційних судів інших країн Європи, зокрема Німеччини і сусідньої Литви, інкорпоруєчи їх передові ідеї у свою практику, що дозволило Суду швидко напрацювати високі судові стандарти [3, с.151-152].

Врахування суддями Конституційного Суду практики зарубіжних конституційних судів призводить до встановлення високих стандартів у захисті прав і свобод людини, сприяє інтеграції країни у світову спільноту і загалом свідчить про широту світогляду суддів. Тому підхід Конституційного Суду Латвійської Республіки до врахування зарубіжної практики заслуговує на високу оцінку і Конституційному Суду України слід було б переймати такі підходи, адже наразі цей Суд не завжди вживає заходи по ознайомленню із релевантною зарубіжною практикою.

Варто зазначити, що в Латвії на певному етапі існували політичні ініціативи ліквідувати Конституційний Суд, але саме швидко напрацьована Судом суспільна довіра до нього була одним із факторів, що, вочевидь, і зупинив ці ініціативи [2, с.18].

2. Ключові точки розбіжностей у практиці конституційних судів Латвійської Республіки та України

Безумовно, що у рамках однієї статті неможливо розкрити усі можливі варіації розбіжностей у судовій практиці конституційних судів Латвії і України, а тому будуть розглянуті такі розбіжності, що здатні у найбільшій мірі впливати на здатність Конституційного Суду виконувати свою функцію із забезпечення верховенства Конституції у правовій системі, а також які в значній мірі впливають на ефективність конституційного контролю.

І почати варто із конституційного контролю законодавчого процесу. Конституційний Суд Латвійської Республіки вже з самого початку утвердив позицію у тім, що порушення процедури прийняття закону парламентом може бути підставою для визнання його неконституційним - якщо є обґрунтований сумнів, що у разі дотримання процедурних вимог Сейм прийняв би інше рішення [11].

У якості прикладу застосування такого підходу можна навести рішення від 06.03.2019 року, у якому Конституційний Суд Латвійської Республіки встановив, що оскаржуваний закон був прийнятий із суттєвими порушеннями процедури. У цій справі законопроект стосувався бюджетної політики, проте до нього були включені положення, які не можуть вноситись у законопроекти такого роду. Крім цього, окремі положення законопроекту були дуже схожі на ті, що містились у іншому законопроекті, на який Президент наклав вето, що могло свідчити про спробу Сейму проігнорувати таким чином вето Президента без його формального долання. Нарешті Конституційний Суд вказав, що належна законодавча процедура означає, що парламент також під час прийняття законів зобов'язаний оцінювати їх на відповідність нормам законодавства Європейського Союзу, а тому у цьому випадку парламент був зобов'язаний здійснити оцінку законопроекту на відповідність праву ЄС щодо захисту даних, що не було зроблено. Виходячи з цих міркувань Конституційний Суд визнав неконституційним оскаржене положення [6, с.40-41].

На противагу цьому Конституційний Суд України виходить з того, що підставою визнання закону неконституційним можуть бути лише такі процедурні порушення, що встановлені безпосередньо у тексті Конституції [15, п.14]. Проте Конституція України безпосередньо встановлює доволі невисокі вимоги до законодавчого процесу, доказом чого є те, що за всю історію своєї діяльності Конституційний Суд України визнавав неконституційними закони з цих підстав лише у декількох рішеннях. Тому, як правило, якщо звичайний закон був підтриманий більшістю членів парламенту (і не було застосовано ганебні практики «кнопкодавства», тобто голосування одних парламентарів за інших), то в Україні він не може бути визнаний неконституційним навіть і тоді, коли порушення порядку розгляду законопроекту у парламенті вказують на те, що у випадку дотримання вимог закон взагалі не зміг би бути прийнятий.

Така послідовна практика Конституційного Суду України має згубний вплив на демократичні процеси в Україні, адже неможливість виправлення у судовому порядку порушень законодавчих процедур нівелює будь-які гарантії плюралістичної демократії і права парламентської меншості та опозиції. Іноді це призводить до доволі грубих порушень, коли один закон голосується послідовно більше десяти разів аби набрати голоси, має місце підміна окремих частин тексту закону між читаннями тощо. Тому у даному випадку видно, що Конституційний Суд Латвійської Республіки встановлює суттєво вищий демократичний стандарт законодавчого процесу.

Іншим прикладом суттєвих розбіжностей у практиці українського і латвійського конституційних судів є питання конституційного контролю «лаун» у законах. Конституційний Суд Латвійської Республіки наслідує практику багатьох інших конституційних країн Європи і визнає можливість конституційного контролю законів з

підстав недостатності законодавчого регулювання – у випадках, коли закон не регулює певні питання і відсутність у ньому відповідних норм порушує положення Конституції. У якості прикладу можна відзначити рішення від 20.04.2012 року щодо неконституційності окремих положень Цивільного процесуального кодексу і закону про неплатоспроможність – що були визнані неконституційними в тій мірі, в якій вони не передбачали для фізичних осіб право просити звільнити їх від сплати збору за відкриття справи про банкрутство юридичної особи [1].

Іншим прикметним прикладом є рішення Конституційного Суду Латвійської Республіки від 12.04.2014 року у якій було визнано спірну норму неконституційною в тій мірі, в якій вона не давала право власнику транспортного засобу оскаржувати адміністративний штраф у випадку, коли правопорушення вчиняла інша особа (яка не є власником цього засобу), адже це суперечило конституційному праву на доступ до суду [5, с.53].

Загалом Конституційний Суд Латвійської Республіки у своїй практиці неодноразово розглядав справи, які можна вважати спорами про конституційність «прогалин». В доктринальних джерелах відзначається, що практика Конституційного Суду у цьому питанні послідовна в такій мірі, аби стверджувати, що подання конституційної скарги у разі наявності у законі «лакуни» є ефективним засобом захисту з точки зору статті 35 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [5, с.52-54].

Особливістю цією категорії справ є також і те, що у разі визнання Конституційним Судом наявності у оскаржуваній нормі неконституційної законодавчої прогалини сама норма не втрачає чинності (що слідує із способу формулювання резолютивної частини рішення Конституційного Суду). А тому визнання Конституційним Судом Латвійської Республіки у своїй практиці можливості конституційного контролю прогалин дає йому можливість усувати неконституційні аспекти законодавства без надмірного або і взагалі непотрібного втручання у законодавче регулювання шляхом скасування норм із втратою ними чинності.

Для порівняння Конституційний Суд України з початку своєї діяльності і до цього часу притримується послідовного підходу, за якого неповнота законодавчого регулювання не може бути підставою для розгляду справи Конституційним Судом і визнання закону неконституційним [17]. При цьому у практиці КСУ відсутня як така концепція конституційно несумісних «законодавчих лакун» (або «законодавчих упущень») і їх відмежування від звичайної неповноти законодавчого регулювання, а тому Конституційний Суд України завжди відмовляється від розгляду справи у разі, коли предметом оскарження не є «позитивна норма права». Через таку практику КСУ стандарт захисту прав і свобод людини в Україні значно нижчий, ніж в інших країнах, адже в Україні люди можуть скаржитись на неконституційність лише «позитивних норм» і не можуть оскаржувати порушення своїх прав у випадках, коли вони викликані конституційно недопустимою відсутністю врегулювання у законі певних питань.

Доволі цікавою є розбіжність українського і латвійського судів у питанні конституційного контролю бюджетних законів. За усталеною практикою Конституційного Суду України закон про державний бюджет діє протягом року, на який він прийнятий, і із закінченням цього року він втрачає чинність. В результаті цього Конституційний Суд вважає неможливою перевірку конституційності такого закону після закінчення бюджетного року, на який він був прийнятий [16].

Проте практика Конституційного Суду Латвійської Республіки є значно прогресивніша. Цей Суд зазначає, що хоча закон про бюджет дійсно діє протягом обмеженого часу, але це не перешкоджає продовженню розгляду таких справ без закриття провадження, адже позиція Конституційного Суду щодо конституційності

положень закону про бюджет важлива у світлі необхідності дотримуватись Конституції і при прийнятті таких законів у майбутньому [12, п.15]. Тобто Конституційний Суд Латвійської Республіки, на відміну від Конституційного Суду України, визнає за доцільне продовження розгляду такого роду справ для того, аби уникнути появи нових таких же неконституційних законів у майбутньому.

Наведена практика Конституційного Суду України є помилковою, адже на практиці вона призводить до існування у бюджетних законів імунітету від конституційного контролю: ці закони втрачають чинність за впливом бюджетного року швидше, ніж КСУ зможе перевірити їх конституційність. Навіть якщо такий закон буде вчасно оскарженого до Конституційного Суду, навряд він встигне розглянути таку справу менш ніж за рік, адже середня тривалість розгляду справи Конституційним Судом України складає близько 3-4 років (а в деяких випадках Суд розглядає справи навіть і довше).

При цьому очевидно, що така практика КСУ унеможлиблює оскарження бюджетних законів також і у конституційній скарзі, адже доки особа вичерпає усі ефективні засоби захисту закінчиться бюджетний рік і закон вже не зможе бути оскаржений. Таким чином, цей підхід Конституційного Суду України безпосередньо порушує права громадян позбавляючи їх на реальну можливість оскарження бюджетних законів у конституційній скарзі. Та і сама по собі можливість існування у правовій системі законів, що володіють імунітетом від конституційного контролю, значно підриває верховенство Конституції у правовій системі, адже призводить до можливості непоправного її порушення.

Іншим цікавим прикладом розбіжностей у практиці конституційних судів Латвійської Республіки і України є справи щодо конституційності актів, що містять «політичний контент». За практикою Конституційного Суду Латвійської Республіки у разі оскарження конституційності правового акту, що створює юридичні наслідки, але містить також політичні аспекти (стосується політичних питань), Конституційний Суд розглядає такі справи «наскільки можливо застосувати до правові аргументи, відокремлюючи їх від аргументів правової політики» [1].

Натомість Конституційний Суд України розглядаючи справи такого роду Конституційний Суд України напруцював у своїй практиці так звану «доктрину політичного питання», за якою Суд не має повноважень перевіряти конституційність актів, у яких міститься вираження політичної волі відповідних політичних суб'єктів [18].

Хоча у даному випадку не йде річ про діаметральну протилежність позицій конституційних судів, проте Конституційний Суд України у своїй практиці не робить застереження в тім, що він має повноваження перевіряти конституційність «політичних» законів у тій мірі, в якій можливо застосувати до них правові аргументи. Натомість у таких випадках Суд беззастережно припиняє розгляд справи. Проте навіть «політичні» закони можуть мати окремі виключно юридичні аспекти, конституційність яких може бути перевірена – врешті-решт, такі закони можуть прийматися з порушеннями процедури, що навіть за практикою Конституційного Суду України у деяких випадках може обумовлювати неконституційність закону. Тому практика КСУ сформульована невдало і занадто категорично порівняно із підходом Конституційного Суду Латвійської Республіки.

Нарешті є також цікаві приклади розбіжності практики судів у питаннях захисту прав і свобод людини. Наприклад, Конституційний Суд України вважає, що розділ Конституції України, який містить каталог конституційних прав людини, не поширюються на юридичних осіб [13]. Цей висновок обумовлений лише тим, що розділ 2 Конституції України містить у своїй назві слово «людина», а не «юридична особа». Неймовірно, але хоча це рішення Конституційного Суду хоча і було ухвалено більше 20

років назад та є очевидно помилковим, проте Суд досі не змінив цю позицію і вона формально залишається актуальною у його практиці.

Натомість Конституційний Суд Латвійської Республіки правильно зазначає, що права, свободи і обов'язки людини, передбачені Конституцією, застосовуються і до юридичних осіб, якщо це не суперечить їх природі [9, с.327].

Іншим прикладом розбіжностей у практиці, яка стосується захисту прав і свобод людини, є справи щодо доступу до суду касаційної інстанції. Конституційний Суд Латвійської Республіки в рішенні від 14.06.2018 року визнав неконституційною норму, що дозволяла судді Верховного Суду одноособово відмовляти у відкритті касаційного провадження у справі. Конституційний Суд Латвійської Республіки мотивував свою позицію тим, що колегіальний розгляд справ є важливою гарантією неупередженості суду. Законодавець може передбачати виключення з цього правила, але коли розгляд справи завершується в суді останньої інстанції, відступ від принципу колегіальності має здійснюватися у виключних випадках. В цій конкретній справі Конституційний Суд не встановив таких випадків [7, с.25].

На противагу цьому Конституційний Суд України визнав конституційним обмеження у касаційному оскарженні справ про адміністративні правопорушення у рішенні від 21.07.2021 року [14]. При цьому Суд помилково не врахував, що ці справи розглядаються в суді першої і апеляційної інстанції суддею одноособово, тобто жодна інстанція не розглядає справу колегіально. Виходячи з цього встановлений Конституційним Судом України стандарт захисту прав і свобод людини у цьому рішенні є помітно нижчим за той, що встановив у своїй практиці Конституційний Суд Латвійської Республіки.

Висновки

Підбиваючи підсумки можна сказати, що Конституційний Суд Латвійської Республіки хоча і є по європейським міркам молодим конституційним судом, але він швидко встановив у своїй практиці високі судові стандарти, зокрема щодо гарантування належної законодавчої процедури, захисту прав і свобод людини.

Попри порівняно лаконічне регулювання діяльності Конституційного Суду на рівні Конституції Латвійської Республіки – ця особливість була використана як її сильна сторона, що дозволило вже на ранньому етапі посилити ефективність Конституційного Суду через запровадження конституційної скарги і права судів загальної юрисдикції звертатися до Конституційного Суду. Для запровадження цих нововведень навіть не довелося вносити зміни до Конституції, в той час як надлишкове регулювання діяльності Конституційного Суду України в українській Конституції в певній мірі ускладнює можливості посилення ефективності його роботи, що можна продемонструвати на запровадження в Україні конституційної скарги із запізненням на 15 років (порівняно із Латвією).

Цей досвід має бути врахований і в Україні при всіх наступних змінах до Конституції у частині діяльності Конституційного Суду: він показує, що надлишкове конституційне регулювання його діяльності може перешкодити удосконаленню профільного законодавства, адже внесення змін до Конституції може бути складним процесом.

Крім цього, Конституційний Суд Латвійської Республіки вже зараз встановив у своїй практиці в багатьох аспектах набагато вищі судові стандарти, ніж Конституційний Суд України. За розглянутою у цій статті практикою це стосується: (i) конституційного контролю дотримання вимог законодавчого процесу, (ii) конституційності бюджетних законів, (iii) більш чітко встановлених меж неможливості перевірки конституційності «політичних» законів, (iv) окремих справ, що стосуються захисту прав і свобод людини.

Як відзначено в статті, такі досягнення Конституційного Суду Латвійської Республіки в певній мірі можна пояснити врахуванням цим судом судової практики конституційних судів інших країн Європи. А тому у такій же манері його практика може та має бути в багатьох питаннях запозичена і Конституційним Судом України, що так само дозволило б цьому Суду підняти свої судові стандарти на новий рівень.

Список використаних джерел

1. A.Rodina, A. Spale. Constitutional Status of the Constitutional Court of the Republic of Latvia. URL: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/en/runas-un-raksti/constitutional-status-of-the-constitutional-court-of-the-republic-of-latvia/>
2. Alla Spale. Satversmes Tiesa divdesmit gados: no idejas līdz šodienai. *Nedēļraksts "Jurista Vārds"*. № 49 (952). С.14-23. URL: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2018/08/JV49.pdf>
3. Florczak-Wątor, M. (Ed.). (2022). Constitutional Law and Precedent: International Perspectives on Case-Based Reasoning (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003264262>
4. Jānis Pleps, Edgars Pastars, Ilze Plakane. Constitutional law. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2022. – p. 541
5. L.Bugne, K.Tamužs. Satversmes Tiesa kā efektīvs tiesību aizsardzības līdzeklis iespējamās normatīvā akta nepilnības gadījumā. *Nedēļraksts "Jurista Vārds"*. № 49 (952). С.49-54. URL: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2018/08/JV49.pdf>
6. Report on the work of the Constitutional Court of the Republic of Latvia in 2019. URL: https://www.satv.tiesa.gov.lv/en/wp-content/uploads/sites/2/2020/04/Report_on_the_work_2019.pdf
7. Report on the work of the Constitutional Court of the Republic of Latvia in 2018. URL: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2019/04/ENG_Satversmes-tiesas-gada-gramata-2018-A4_web_2.pdf
8. Satversmes tiesa. *Nacionālā enciklopēdija*. URL: <https://enciklopedija.lv/skirklis/153082-Satversmes-tiesa>
9. Selected case-law of the constitutional court of the Republic of Latvia: 1996–2017. URL: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/other/2018-ST-Zelta-gala%20versija.pdf>
10. Декларація Верховної Ради ЛСРС «Про відновлення незалежності Латвійської Республіки» від 04.05.1990 року. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/75539-on-the-restoration-of-independence-of-the-republic-of-latvia>
11. Рішення Конституційного Суду Латвійської Республіки від 13.07.1998 року у справі № 03-04(98). URL: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/1998/05/03-0498_Spriedums_ENG.pdf
12. Рішення Конституційного Суду Латвійської Республіки від 29.10.2020 року у справі № 2019-29-01. URL: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2019/11/2019-29-01_Judgment.pdf
13. Рішення Конституційного Суду України від 09.02.1999 № 1-п/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-99>
14. Рішення Конституційного Суду України від 21.07.2021 № 5-п(II)/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-21>
15. Рішення Конституційного Суду України від від 14.07.2021 № 1-п/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21>
16. Ухвала Конституційного Суду України від 11.04.2019 № 2-уп/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va02u710-19>
17. Ухвала Конституційного Суду України від 25.06.2018 року № 195-2(I)/2018. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/195-21_2018.pdf

18. Ухвала Конституційного Суду України від 10.12.2019 № 12-уп/2019. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012u710-19>